

Un retaule inèdit d'en Jaume Serra, a Palau de Cerdanya (França)

En un recent viatge al Pirineu, per indicació del Rvnt. Mn. Pere Pujol, arxivat de la Seu d'Urgell, visitàrem l'església parroquial de Palau de Cerdanya, a pocs kilòmetres de Bourgmadame, on ens senyalà l'existència d'uns fragments de retaule, que podien tenir relació amb alguns dels exemplars de pintura quatrecentista que la Junta de Museus adquirí l'any 1918 a Puigcerdà.

Guiats per aquesta indicació, veiérem al Rvnt. Sr. Rector de Palau, el Rvnt. Isidre Rigola, entusiasta treballador de les coses de l'història de Cerdanya i amablement guiats per ell, poguérem apreciar el fragment del retaule en qüestió, del qual, mercès a les moltes facilitats que el Rvnt. Rigola va donar-nos, poguérem obtenir les proves fotogràfiques que adjunt reproduïm.

Aquestes, no pogueren fer-se amb les bones condicions desitjades, perquè, part del retaule és intransportable, per constituir el plafonatge de l'altar major de Palau, obra del segle XVIII i el fragment solt (el més important) col·locat a un costat del presbiteri, no es va poder despenjar, a fi d'evitar els inconvenients que podria portar el desplaçament d'una obra «classée» en l'inventari dels bens de l'Església, en la Prefectura de Perpinyà, a la qual pertany el poble de Palau.

Examinada l'obra, és evident que's tracta d'una pintura fins ara inconneguda dels Serra, i atenent-nos a les assenyades classificacions de Mn. Josep Gudiol en «Els Trescentistes», podem dir sense cap mena de dubte, que és d'en Jaume Serra, el més arcaïtzant dels dos pintors i autor del retaule del Sant Sepulcre avui al Museu de Saragossa i del de Sixena al Museu de Barcelona.

La Verge de la taula central, que és de reduïdes dimensions (1'10 metres d'alçada), seu en terra, damunt coixí com en els tipus més vells d'aquesta representació. Una particularitat iconogràfica d'aquest retaule, és la representació del creixent de lluna als peus de la imatge. Un canonge o religiós és agenollat com un donant, als peus de la imatge. Es comú la presència de figures dels donants en les obres de Jaume Serra.

En els montants es veuen imatges

Taula central del retaule inèdit del pintor català trescentista Jaume Serra, descobert en l'església de Palau de Cerdanya (França).

de Sants Bisbes i Diàques, i els escuts que reproduïm. (Fig. 2). L'altar de Palau, obra del segle XVIII, on són aplicats dos plafons del retaule gòtic d'en Jaume Serra (figs. 3 i 4), procedeix de l'ermita de Belloch, perteneixent a Puigcerdà i que's veu encara al cim d'una estribació de la muntanya de Carol. Entenem que l'atribució d'aquesta obra a n'en Jaume Serra, no ofereix dubtes, i que cal considerar-la entre la producció primerenca d'aquest pintor. J. F. T.

càlcul esmentat de divisió.

Foli 247. — En data del 2 d'octubre els Regidors delegats per l'Alcalde oficiaren, en compliment de l'encàrrec que els hi havia fet manifestant que per a les peces grans de l'estàtua i remate es necessitaven 1,092 pams cúbics catalans de marbre i 627 pams per a les petites, que el marbre havia d'ésser de Carrara, blanc i de l'anomenat estatuari, lliure de defectes, sense tares i de bona pastositat; que el preu era d'11 rals el pam cúbic català de la peça gran, essent tota d'un tros o de 10 rals si pot ésser en dos, i el de les petites a 8 rals, entenent que aquest seria el preu del marbre posat al taller comprengent-hi les despeses de transport, desembarcament, etc., i que el senyor Bover hauria de revisar-lo a l'ésser al moll per assegurar-se de que reunia les condicions esmentades.

Folis 242 i 258. — A 21 del propi mes d'octubre de 1852 s'adreça al Governador Civil, per a ésser aprovat, el plec de condicions per a la subhasta d'adquisició del marbre destinat al remate de la façana principal de Casa la Ciutat, l'execució del qual, en la part artística, estava adjudicada a en Josep Bover, escultor de cambra de S. M.

Aprovat que fou pel governador, Sr. Foronda, s'anuncià la subhasta per al dia 24 de novembre, no presentant-se cap postor degut a haver fixat sols 3,000 rals per a nòlits, drets, etc., que, segons càlculs, muntava molt més.

L'escultor Bover, veient el fracàs proposa a 26 del mateix mes, que ell es comprometia a adquirir el marbre per la quantitat total de 30,000 rals.

Foli 261. — La Comissió 1.ª d'Obres, en dictàmen del dia 30,

passà a l'Ajuntament, qui, en consistori del 3 de desembre, l'aprovà; la proposició demanant al Governador autoritzés celebrar nou encant, fixant en sis o set mil rals l'import de les despeses de nòlits, etc., i, en cas de no presentar-se licitador, permetés a la corporació municipal contractar aquest servei amb el Sr. Bover pe preu de 30,000 rals.

Folis 262 i 267. — La comunicació d'aquest acord no es passà al Governador a causa d'altre aprovat per

Casa de la Ciutat de Barcelona

Cimal escultòria de la Façana nova

(Continuació del n.º 17.)

Per a resoldre aquest càlcul calia que l'Alcalde i l'Ajuntament trametessin la comunicació d'executòria a l'artista escultor i, de consegüent, retornar-li el model per a procedir als treballs preparatoris i

l'Ajuntament en sessió del dia 7 de desembre qual text diu: «L'il·lustre Sr. Corregidor (Sr. Dupuy) proposa a S. E. que en lloc de construir l'al·legoria que ha de servir de *remate* a l'edifici d'aquesta Casa Consistorial, podria col·locar-s'hi un escut d'armes de la ciutat, i, si S. E. ho aprova, que la Comissió 1.ª d'Obres se n'ocupi a fi de plantejar el dibuix i el pressupost del cost total.»

Foli 268. — Malgrat d'haver cedit l'escultor Sr. Talar el model que traçà i presentà al concurs, la Corporació municipal no li havia regrat oficialment tal generositat, fins que, en sessió de l'1 de març de 1853, s'acordà passar-li un atent ofici «assegurant-li que S. E. rebé amb el just i degut aprecí el model que presentà».

Aquest acte d'agraïment era merescut, però el fet d'haver-lo realitzat en el moment precis d'acordar canviar l'estàtua projectada — que havia donat lloc al concurs escultòric — per un escut d'armes i no aparèixer cap decisió per la que es donés una excusa satisfactòria del canvi al Sr. Bover, autor del model premiat, fa pensar que, a part de l'excussiu cost que la seva execució implicava, tal vegada mitjançaren certes diferències amb el referit artista que, com no consten, desconeixem.

Folis 312 a 316. — A proposta de la Comissió 1.ª d'Obres, l'Ajuntament acorda, en sessió de 28 de juny de 1853, aprovar el dibuix de l'escut heràldic i atributs al·legòrics que havien de col·locar-se al cim de la façana, traçat per l'arquitecte municipal Sr. Molina, junt amb el pressupost de les obres, subscrit pels germans Baratta de Leopoldo en data del 14.

Tot seguit s'adreça a informe de l'Acadèmia de Belles Arts, a 30 de juny de 1853, per ofici dient: «Considerant que al sotsmetre a la il·lustrada censura de l'Acadèmia els models dels escultors Bover, Talar i Padró per al *remate* de Casa la Ciutat, manifestà aquesta no podia admetre la idea de posar-hi una figura asseguda, l'Ajuntament ha cregut oportú desistir del seu primitiu projecte modificant-lo, com ho demostra el dibuix que acompanya, en el qual l'estàtua apareix substituïda per l'escut d'armes de Barcelona... Es retorna en data de 4 de juliol dient: «Quan es varen sotsmetre a la censura d'aquesta Acadèmia els models del *remate*, declarà no podia admetre la idea de col·locar-hi una figura asseguda, i havent-se cregut oportú dimitir el primitiu projecte, modificant-lo se-

Fig. 3. - Una de les comparticions del retaule trescentista de Jaume Serra, fent el plafonatge del altar major de Palau de Cerdanya, construït en el segle XVIII.

Fig. 2. - Conjunt del troç del retaule de Jaume Serra que es conserva en l'església de Palau de Cerdanya. (Fot. M. de la C.)

gons el dibuix que V. S. acompanya, substituint l'estàtua per l'escut d'armes. Després de vista i oïda la secció respectiva de l'Acadèmia, aquesta té a bé aprovar el referit dibuix per estar conforme a les regles de l'art.»

Folis 321 a 324. — En sessió del 12 d'agost el Consistori aprova les condicions econòmiques, facultatives redactades per l'arquitecte municipal en Daniel Molina, assenyalant el tipus de subhasta en 74,004 rals, essent remeses el dia 17 al Governador declarant que al demanar l'autorització feia observar el canvi de la figura asseguda amb l'escut

atenent el parer de l'Acadèmia de Belles Arts, a la qual cosa el Governador contestà que, essent provat per l'Acadèmia, ho autoritzava.

Folis 334 i 336. — L'encant públic tingué efecte el 3 de setembre, presentant-se únicament dos postors, en Felip Casoni, escultor, i els germans Baratta de Leopoldo, essent adjudicat al primer per comprometre's a executar l'obra pel preu de 48,000 rals, puix el segon assenyalà el tipus de 67,950.

Folis 339 i 340, 343 i 345. — A l'efectuar-se l'encant ocorregué un incident curiós. En Casoni, per des-
cuit, havia comesa l'omissió d'un

zero, de la qual cosa s'adonà quan l'oficial llegí la quantitat de 4,800 rals. Finida la subhasta, després d'haver-la adjudicada a favor d'ell, els germans Baratta, que no s'oposaren a l'esmena, protestaren de l'adjudicació per raó d'haver-hi sigut feta l'addició del zero, i per tal motiu consideraven devia ésser a ells otorgat, com a únics postors. El President, d'acord amb el Conceller Síndic, no hi accediren, com tampoc el Governador, qui la tornà aprovada el dia 9 a favor d'en Casoni, desestimant per infundada la protesta d'en Baratta, per tant, a 26 de setembre fou firmada l'escriptura corresponent del contracte amb en Casoni.

Folis 358 i 359. — En data de 13 de gener de 1854 l'escultor en Felip Casoni i Pizani, natural de Carrara, ducat de Mòdena, demana a l'Ajuntament li concedeixi una pròrroga de quatre mesos al terme assenyalat al plec de condicions per a la construcció i col·locació del *remate*, la qual cosa li fou concedida segons acord del dia 16; per tant, s'allargà el plaç fins al 12 de juny de 1854. Fonamentava la necessitat d'ajornament en un cas fortuït, i era que les pedreres de Carrara, a causa de lo molt rigorós que fou aquell hivern, quedaren cegades per les pluges i les neus.

(Continuarà.) AURELI CAPMANY.

El Curs d'en Josep Puig i Cadafalch en la Sorbona

El curs que sobre l'arquitectura romànica catalana del primer període ha donat a la Sorbona de París el senyor Puig i Cadafalch, ha obtingut un gran èxit. Han assistit a les lliçons les més eminents personalitats de l'arqueologia medievalista de França, segons indicaven les informacions de la premsa diària. De retorn de París, hem demanat a l'eminent arqueòleg un resum de les seves lliçons, perquè els lectors de la nostra GASETA tinguin una idea dels problemes tractats en aquest curs, on la ciència arqueològica de Catalunya s'ha mostrat amb tota la seva valor, en un dels primers centres científics d'Europa.

La GASETA DE LES ARTS saluda a l'il·lustre arqueòleg, al retornar de França, i s'honora en assenyalat com la professió d'aquest curs a l'universitat de París aferma els prestigis del nostre il·lustre home d'estudi.

Fig. 4. - Altre de les taules, d'en Jaume Serra, que plafonen l'altar major barroc de Palau de Cerdanya.

Mestre Joan Llimona. - Pintor.

(Cl. Serra.)

El pintor Joan Llimona i les seves obres de pintura monumental

Una de les missions que s'ha imposat la nostra GASETA DE LES ARTS, és la de donar relleu a totes les nostres valors artístiques. A la valor del mestre Joan Llimona, de tothom reconeguda, això no li cal pas, però sí a una part important de la seva producció, que, pel seu lloc d'emplaçament, és mal coneguda, o poc coneguda, quan no és que sia ignorada d'una gran majoria del nostre públic. Ens referim a les seves obres de pintura mural.

La cúpula del Cambril de Montserrat, la de les Monges de l'Escorial de Vich, la de les Germanetes dels Pobres d'aquella ciutat, per no esmentar-ne d'altres, les coneix un nombre reduït de gent. L'una, perquè és emplaçada en un lloc poc a propòsit per a l'examen de composicions pictòriques; l'altra, perquè és en una clausura monacal; l'altra, perquè molts no la saben; el fet és que de la part més important de la producció del mestre en sabem poc, malgrat i que en ella hi ha, al nostre modest entendre, trossos que constitueixen veritables fites de la història de la nostra pintura contemporània.

Demés, pels qui estimem a en Joan Llimona i apreciem tota la valor del seu art originalíssim i sincer, ens plau de veure'l en aquestes obres, perquè en elles hi copcem d'una manera íntegra, la seva com-

plexió artística, i hi veiem, l'intel·lectual i el sensitiu que hi ha en ell, caminar agermanats i harmoniosament enllaçats, cap a les grans solucions plàstiques que l'art monumental demana. El pensament tornant-se al·legoria i el sentiment harmonia, formen aquella unitat definitiva que constitueix un dels encisos d'aquestes grans produccions.

Així, hom té l'evidència de que en aquest art monumental hi ha l'esfera d'acció pròpia del nostre artista. A través les amples concepcions temàtiques a què dona lloc, el pensador cristianíssim s'esplaia en l'al·legorització de les més altes idees. Pels amples espais de la cúpula montserratina, tot un món d'imatges simbòliques campeja dins l'ideal grandesa d'un escenari abstracte, on damunt els murs que formen les serres de la muntanya santa, s'obra el cel presidit per la imatge de Maria. Vers Ella radien, com en un centre místic lluminós de glòria, les corrues cíclics dels Sants i dels reis, dels prelats i dels monjos, caminant per la història, fins a les presents corrues de romeus que pugen en beates comitives els graons magnífics d'aquell gran temple natural. A l'Escorial de Vich és tota una humanitat actualitzada que, adolorida, àvidament s'acosta a la font de salut que raja del cim de la muntanya del Carmel; a les Ger-

manetes dels Pobres, és el fris dels Vellets, vençuts de la vida, que caminen en processó vers el Crist acollidor, de les eternes consolacions... Així l'art del Mestre, art de pensador cristià, art d'eficàcia cristiana, es troba a pleret complint aquesta funció noble de la pintura monumental religiosa, que si els antics tractadistes anomenaren el llibre dels il·lustrats, els moderns tractadistes podrien anomenar-lo el llibre dels enfredorits; tant ell s'en endú l'ànima a les altes idealitats de la religió nostra.

Davallant d'aquests cimals del general abstracte i al·legòric, hom s'explica que el pintor Joan Llimona, en alguns moments, trobi estrets els límits de la pintura de cavallet, reduïts a lo purament sensitiu. Hom comprèn com el pensament d'aquest intel·lectual cristià s'escarrassi en pendre forma plàstica dins l'espai reduït d'una tela. Hom veu l'esforç que el Mestre fa per a reduir l'al·legoria a realitat, i finalment comprèn com per aquesta reducció el quadre esdevé anecdòtic. Les grans síntesis al·legòriques de la pintura monumental, a les quals és propi l'esfumar-se dins un escenari ideal, han de reduir-se, en l'escenari realista dels seus quadres, a l'acció d'un personatge humà concret, i en aquesta lluita i d'aquesta reducció el quadre hi perd la frescor de lo sensitiu i n'esdevé conceptuós.

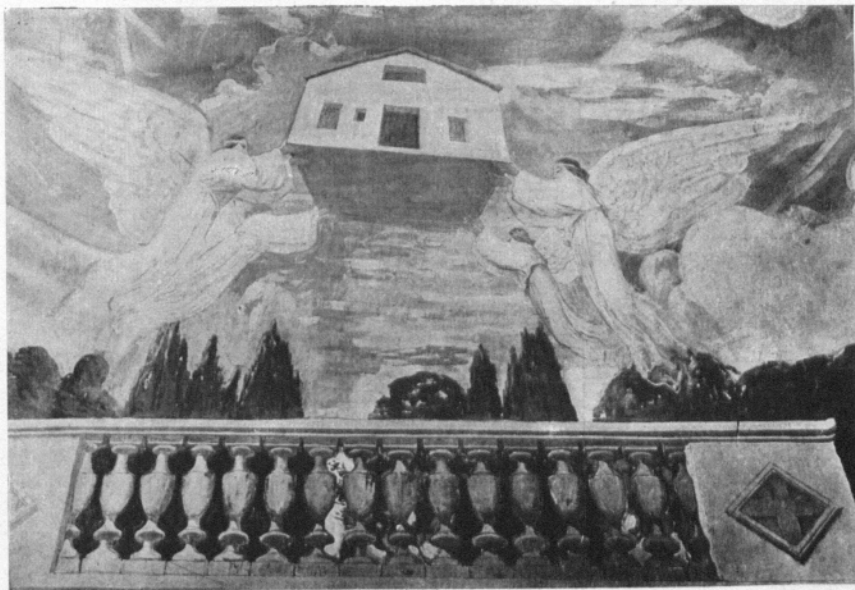
Ara, quan en Llimona actua de cara a la natura i ens dona d'ella ço que en cospa la seva sensibilitat; quan els seus quadres no tracten d'exposar una idea, sinó de plasmar un sentiment, en Llimona es revela un artista fondíssim, qui, a través de la visió de la natura, ens presenta com pocs d'altres ho han fet, el cos humà difós en ella, com en aquell «Toc d'Oració» del Museu Modern de Barcelona i aquell «Estany de Banyoles», on una jove figura femenina, dolça i melancòlica, humanitza el sentiment del paisatge i de l'hora d'una manera magistral i potser única, en aquest aspecte de relació, dins la pintura catalana moderna.

Així i tot, però, creiem que el lloc just d'en Llimona és a la pintura monumental. La volada del seu pensament, el sentit de descobrir el transcendent en tota cosa, el veure en lo real, el reflex de lo diví, fa d'aquest pintor un temperament a posta per a aquest art de les grans composicions simbòliques. Les coses i les imatges se li exalten i se li transformen als dits sense adonar-se'n. La seva tongada de paisatges

marítims poblats de noies joves, donava a cada punt una sensació estranya de realitat mixtificada, d'alegria retinguda i obligada a deixar la túnica pel vestit de moda. Així, aquella sèrie acabava amb el seu paisatge amb figures que titulava «Catalunya», on el real s'exaltava un xic, on les imatges es tornaven símbols...

Per això en Llimona, davant les amplades murals de la cúpula montserratina o de la mitja cúpula de l'Escorial de Vich, es sentí en el seu lloc. Allí, al revés dels seus quadres, on l'ideal ha de cenyir-se a lo real, lo real sensible s'afina cap als idealismes, i la composició devé una harmònica i gloriosa metamorfosi de lo viu temporal cap a l'ideal etern, i aquesta presència de lo real accentuada encara per lo actual, transformant-se en al·legoria, fa l'encís principal, al nostre veure, de les grans obres de pintura monumental del mestre.

La cúpula de Montserrat ens dona, en els escenaris de la part baixa, tota la dolça veritat de l'olorosa muntanya, on el violeta gris de les pedres magestuoses es clapissa de la molsa fina, dels boixos i les herbes perfumades. Els romeus que hi passen, trepitgen un terror florit d'humils corol·les embaumades, i les sil·luetes actuals de la nostra iconografia típica; pastors i pagesos, menestrals i gent del temps, segueixen la corrua dels sants i dels personatges històrics amb aquella natural fusió que hem dit que es produïa sempre en l'esperit de l'artista, qui sap veure en la realitat el reflex de lo transcendent. Corrua que, a través dels segles, va pujant a la muntanya, i que a través dels espais amplíssims de la vida religiosa camina cap al cel on es veu entre llums meravelloses la Verge Maria. Dalt dels serrats, els núvols s'ageganten i les clarors s'afuen, i de la confusió humana dels temps, que és a baix formant la comitiva de la història, en surten els esperits alats, que en radials seguicis s'afuen, muntant cap a la llum, que cau dolçíssima damunt de l'escenari terrenal. L'harmonia del concepte i la forma es completen. El pensament i la sensibilitat de l'artista han treballat aquí agermanats, i això ha donat a aquesta obra una vigoria i una empena extraordinàries. La fuga d'un esperit que es sent a pleret en aquells àmbits, s'hi troba d'una manera clara, fins a donar en el conjunt aquella sensació de la gran pintura clàssica, de que la cúpula és una

JOAN LLIMONA. - Detall de la decoració del Cambril del Santuari de Loreto a Brafil. - Els Angels transportant la Casa de Loreto. (Cl. Serra.)

atmosfera d'on les imatges sorgeixen, més que no hi són pintades.

Altrament, a l'Escorial de Vich, en Llimona ha posat els dolors de la terra, abeurant-se a la font del remei i ascendint cap a la muntanya de les consolacions. Allí l'artista ha resolt el problema difícil de posar la massa d'una muntanya com a centre d'una composició de cúpula. La muntanya, i els arbres que hi creixen, fan l'escenari de la Plana de Vich, la de les glevs terroses i els serrats horitzontals, i els grans pollancre

verds i les masies amples. Una sabor de terra molt forta es desprèn d'aquests elements, de fons, damunt dels quals s'hi amuntega una multitud actualíssima.

Allí hi veureu els rics i els pobres, els senyors i els pagesos, la gent de fàbrica i els menestrals, abocant-se a la font que cau en cascata cristal·lina del cim de la muntanya. Monges i capellans, en grups de clàssica grandesa, clapisen de pau, com les fites de la vida religiosa, la tèrbola grisor agitada de la multitud. Muntanya amunt caminen els qui han trobat el remei, i al cim flamegen els gonfanons de la processó que puja... Hi ha tot l'humanisme cristià del Bisbe Torras; hi ha tota la gent de la plana als qui ell parlava amb la veu fonda de les seves Pastors; hi ha un caliu d'humanitat moderna i una harmonia de cosa eterna, que la fa perdurable en aquesta categoria de símbol. Un accent trepidant a baix, de gran força, s'afua cap a la dolçor del triomf dels qui guanyen el cim, on tremola la claretat severa d'aquells cels dolcissims de la Plana de Vich, clapisats dels grans núvols que moradegen d'ombra els lloms de les muntanyes.

A què descriure altres obres del mestre?... No cal pas. Les grans dificultats vençudes en aquestes dues el fan apte per a la resolució dels grans conflictes de tècnica que aquesta pintura monumental planteja, i és aquest un aspecte de l'obra d'en Llimona, que cal estudiar. Sí, cal estudiar-lo, avui que els problemes de l'ensenyament de les arts són oblidats. El nostre temps que ha fet la bona obra de destruir els prestigis del preceptisme acadèmic, no ha lograt crear un organ d'ensenyament complet que el substituis. L'esforç dels artistes de les darreres generacions per arribar als bells resultats obtinguts, ha sigut enorme, i cal dir que no tots sabrien resoldre les qüestions tècniques que planteja un cas com el de la cúpula de Montserrat. Les pràctiques d'aquest ofici reduïbles a lleis, no són pas qüestió de geni, sinó qüestió de saber l'ofici i el saber l'ofici és evidentment una cosa necessària, i el qui el sab té molt d'avançat sobre el qui no el sap.

JOAN LLIMONA. - Detall de la part baixa de la Cúpula del Cambril de Montserrat «Els pelegrins». (Cl. Ribera.)

I en Llimona el sap el seu ofici de pintor, i encara direm que és dels que més el sap entre nosaltres. El bagatge enorme d'una vida plena de treball; la seva constància en el dibuix, la seva febre en les apuntes de color, a través dels anys, fa una suma de valors que li ha donat i li mantenen els seus prestigis de mestre. Guanyat el Premi de Pintura, amb son germà Josep qui tenia el d'Escultura, jovenets encara els dos Llimona, admiraren amb els seus dibuixos els condeixebles i els mestres de l'Acadèmia de Roma. Des d'aquelles hores juvenils d'Itàlia, present tothora a les Exposicions d'Art amb obres importants i esforçades, ha fet aquella gimnàsia de l'ofici tan saludable i tan oblidada en els nostres dies, i aquesta facultat solament el podia fer apte per a recórrer d'aquests conjunts monumentals de la manera sàbia que ho ha fet i que constitueix un exemple ben poc comú en els nostres dies.

A part d'aquest aspecte de la tècnica, cal veure el de l'originalitat del seu art. En la història de la nostra pintura contemporània, el cas d'en Llimona és neta i simplement el d'un cap d'escola. Res hi ha en els seus antecessors immediats ni en els seus contemporanis, que pugui dir-se que en Llimona ho ha

seguit. Si a estones hom pensa amb en Benet Mercader, ben aviat es veu que aquesta relació remota pot ésser en els temes, però no en la pintura, i menys encara en la visió personalíssima d'en Llimona, i en el seu sentiment tendre i melangiós de la natura i de la vida.

D'ell per això pot dir-se, com dels

grans artistes, que ha tingut la força de crear el món de la seva expressió íntima, i la iconografia d'en Joan Llimona, inconfundible, i el matis humà que ella comporta, és una adquisició ben pròpia de l'art nostre i guarnida encara de totes les característiques racials.

Heu's aquí, en aquest modest comentari a l'obra de decorador del nostre artista, afegides les dues distintives cabdals de la personalitat del mestre, que són l'originalitat i el saber l'ofici. Elles, nodrides per un pensament viu

i elevat, han produït aquestes obres que aquí van reproduïdes, com un homenatge al mestre, que modestament la GASETA DE LES ARTS li dedica, en aquests temps de sana revisió de valors i d'exigències profitoses.

JOAQUIM FOLCH I TORRES

De com eren disposades les imatges escultòriques en l'altar romànic

La qüestió de com i on anaven col·locades en l'altar romànic les imatges d'escultura, no ens ha sigut aclarida d'una manera completa fins ara recentment, en que una troballa casual en la qual no tenim cap mèrit, ens ha permès el certificar aquest aspecte interessant de la forma de l'altar medieval. Era intrigant, certament, en un país com el nostre, el trobar-nos amb una abundor d'imatges escultòriques de fusta pintada, tan considerable i el no saber exactament quina era la seva disposició dins el temple i damunt la sagrada mesa. D'altra part, l'escassetat, per no dir la raresa de retaules romànics, ens inclina a creure, que en l'altar d'aquella època, hi seria més usual

l'imatge esculpida que la taula pintada. L'altar evolucionava en sa forma, des de la simple mesa sepulcral al gran retaule gòtic que cobria tot el fons de l'absis. Autors eminents estrangers havien estudiat aquesta evolució, documentant-la i cap d'ells ens deia on anirien o com anirien posades aquesta abundor d'imatges d'escultura que hi ha al nostre país. A Catalunya, mossèn Gudiol en les seves Nocions d'Arqueologia Sagrada Catalana, en plantejar-se-li la qüestió l'havia embesada, dient com a conclusió: «Son molt rares les indicacions que ens donen els monuments sobre la col·locació de les imatges de bulte complet, en la casa de Déu.» En Puig i Cadafalch ens donava la reconstrucció de varis tipus d'altar romànic i no n'hi havia cap amb imatges escultòriques i ara darrerament, en el llibre recentíssim del Pare Braun el més complet de tots els que estudien la evolució de l'altar, tampoc hi ha cap exemple que ens resolgui el problema.

La lògica havia de suplir la certitud. Els documents literaris publicats que's refereixen a la qüestió, tots ells estrangers, no la resolien. Per ells podiem deduir, que les imatges anaven col·locades en l'altar, però res més. D'aquestes referències numeroses, que no és el cas aquí fer-ne una indicació, s'en dedueix la presència d'escultures damunt l'altar, però no com i on hi eren col·locades, i el fet era que la forma d'un altar romànic amb una imatge escultòrica damunt, ningú ens la donava, malgrat i tenir tots la

JOAN LLIMONA. - Conjunt de la Cúpula del Cambril de la Verge de Montserrat.

(Cl. Ribera.)

convicció de que aquest bé de Déu de Mares de Déu romàniques que tenim, havien ocupat lloc en els altars i en els altars del seu temps foren venerades.

El nostre estimat Mn. Gudiol, amb aquella finesa de percepció del qui enten les coses, s'atrevia a dir abans de la conclusió transcrita: «complement del retaule, eren les escultures o estàtues per a els altars. Es col·locaven damunt el retaule propiament dit quan no feien de tal, ressaltant damunt un petit pedestal, o ficades dins les ornacines o arcuacions que veiem sovint en les esglésies.» Sant Pere de Terrassa, donava un indici de com les escultures haurien pogut anar col·locades en els nínxols del seu raríssim altar, si al fons d'aquells nínxols no hi hagués imatges pintades que els feia suposar més aviat destinats a contenir arquetes de relíquies... En fi, rastrejarem la cosa que ens era desconeguda, perquè era desconeguda i en conseqüència la troballa d'un exemplar autèntic d'altar del segle XII amb una imatge escultòrica de la Verge Maria, col·locada en el seu lloc d'origen, té a Catalunya i arreu del món, un gran interès, pel què es refereix al coneixement de la evolució formal de l'altar a través de l'història. Congratulem-nos de que en aquest aspecte, com ho és en altres de la història artística, el nostre tresor d'art romànic, prengui una valor universal dins els estudis arqueològics.

**

Ordenant l'arxiu fotogràfic del nostre estimat Museu, l'amic Vidal Ventosa, que n'és el fotògraf, va trobar una sèrie de clixés de veroscop, dels quals en va tirar unes proves de referència. En tractar d'identificar-los, vegerem que es tractava d'una excursió a l'Urgell i a la Cerdanya: Pons, el Monestir de Gualter, el Monestir de Tabèrnoles, l'església de Guils a la Cerdanya i altres, ens eren llocs coneguts. Hi havia però unes quantes proves que no sabíem d'on eren, i una d'elles, la fig. 1, ens intrigava especialment, per la qualitat dels objectes que's veuen fotografiats al costat de l'altar. D'aquests objectes, l'excursionista, que aleshores ens era inconnegut, n'havia fet clixés apart, de dos, havia deixat de fer-ne (o potser no li havia reexit) de l'objecte que judicàvem més interessant, que és el senyalat amb el signe □ en la fotografia n.º 1. Com pot apreciar-se per ella, malgrat i la defectuositat del clixé del nostre aleshores desconegut excursionista (que no era pas un fotògraf), es tracta del cos alt d'un altar romànic; es a dir, de la part que anava damunt la mesa i consta aquest cos d'un templet on encara s'hi veu col·locada una

JOAN LLIMONA. - «Les velletes vers Crist». - Abside de l'església de les Germanetes dels pobres a Vich. (Cl. Mas)

imatge escultòrica de la Verge Maria, flanquejat de dos retaules, a manera de tríptic, el centre del qual és el templet o tabernacle.

Heu's aquí doncs, com anaven col·locades, en l'altar romànic les imatges d'escultura, i lligant caps, fou aleshores que vàrem certificar d'una manera exacta, la utilitat sospitada d'un petit tabernacle del segle XII amb una imatge de la Verge Maria d'escultura, a dins, que hi havia a Tahull (fig. 2). Així hi hauria altars on aniria col·locat a la grada del fons de la mesa, un simple templet amb l'imatge a dins i altres en què aquest templet, com en el cas de la fotografia n.º 1, portaria a banda i banda uns plafons o retaules amb escenes devotes pintades, formant un tríptic.

**

Però d'on seria aquella fotografia?... Pensàrem tot seguit amb el nostre caríssim Pijoan. Fa vint anys (nosaltres en fa dotze que estem al servei del Museu) que en Pijoan, des de la Junta, inicià les adquisicions d'art romànic, i a ell devem la base i les millors peces de la nostra col·lecció de frontals. En Pijoan llucava cap al Pireneu, perquè allí va néixer Catalunya a la vida històrica, i ell flairejava els restes emocionants d'aquella hora augusta, perduts per les altes valls solitàries. I cap allí anà ell, primer

que ningú, i d'allí portà les primeres peces de la col·lecció nostra, que avui amb les pintures murals que ell en part descobrí, és la millor del món en art romànic... Però, com en Pijoan hauria deixat en repòs aquells trastets dins l'oblidada ermita?... Es que li fou impossible adquirir-los?... Com ell hauria permès encara que en fugís un (el retaule marcat en la fotografia fig. 1 amb el signe Δ i anés a mans d'antiquari?... Sortosament l'obra anà a parar a la Col·lecció Amatller, on avui està ben segur i restaurat. Una figura femenina que es repeteix en algunes proves de la col·lecció, ens féu reconèixer el fotògraf. Aquella dama, que veïem vora les esglésies prenent notes de color, amb la capsa de pintures sobre els genolls, era la distingida pintora D.ª Emília Corantí de Guasch, que acompanyà en la seva excursió al seu espòs, nostre estimat amic i company l'oficial tècnic del Museu de Barcelona, en Francisco Guasch i Homs (e. p. d.), conservador del Museu de Belles Arts.

Guiats en aquest punt, l'amic i company n.º Emili Gandia, conservador del Museu de la Ciutadella i degà dels que hi treballem, em va explicar que el Sr. Guasch, per ordre de la Junta, havia anat a la Seu d'Urgell a recollir la coberta d'altar de Tabèrnoles, que en Pijoan havia descobert darrera l'altar nou i que la Junta havia comprat, i que aquelles fotografies eren de l'excursió

que el nostre malaurat company havia fet amb aquell motiu, recurrent alguns indrets que li havia indicat en Pijoan i fent-ne fotografies.

Certament, l'altar de Tabèrnoles assenyalava la fi de l'actuació d'en Pijoan a la Junta. La política al Consistori va canviar, i va canviar la Junta de Museus. En Pijoan s'en va anar a Roma i el Sr. Guasch va deixar allí aquells clixés sense indicació enlloc que permetés identificar-los.

**

D'on seria aquella fotografia tan interessant com defectuosa?... (fotografia n.º 1). Ja estàvem decidits a visitar a la Sra. Vda. de Guasch per a demanar-li, però heu's aquí que un bon matí ens compareix l'amic Olaguer Junyent, i amb la seva gentilesa acostumada ens diu: «Regirant les carteres del meu germà Sebastià, he trobat aquest dibuix i he pensat que podria interessar-vos. Aquí el teniu.» (Vegi's fig. n.º 3.) Com pot veure's, el dibuix d'en Junyent, que duia indicació de lloc, és el de l'objecte assenyalat amb el signe □ en la fotografia n.º 1. No hi havia lloc a dubtes: aquella fotografia, doncs, era d'Angustringa, i el retaule de la Col·lecció Amatller procedia d'Angustringa.

**

Si ens ho haguessin permès les obligacions del càrrec, hauríem saltat a Angustringa sense pensar-nos-hi poc ni molt; però aquells dies al Museu hi havia un gran enrenou, car la Junta havia acordat que els Reis d'Itàlia inauguressin la instal·lació pública de les pintures murals romàniques, i el temps no sobrava i ni nosaltres ni cap dels companys podien deixar la feina, que tots en teníem prou i massa. Fent-nos la il·lusió de que potser podríem anar-hi i potser podríem portar l'objecte si és que hi era, i instal·lar en les noves sales un nou tipus d'altar romànic, ho vàrem comunicar a la Junta, i bé que ens varen autoritzar per a anar-hi, la importància dels treballs a fer aquells dies al Museu es va cuidar de fer-nos quedar a Barcelona, vulgues o no.

A darrera hora, però, quan faltaven sols dos dies per a la visita reial, pensant en Angustringa i en l'altar i en el goig que faria i en l'interès que tindria el poder mostrar com eren disposades en l'altar romànic les imatges d'escultura, vàrem agafar un fuster dels que treballaven al Museu i el dibuix d'en Junyent, i en un jornal de vuit hores i tres de vetlla vàrem fer la reconstrucció reproduïda en la figura n.º 4, que és la que està exposada actualment al Museu de la Ciutadella, col·locant el templet damunt d'una mesa com-

JOAN LLIMONA. - Volta de l'Abside de l'església del Monestir de Religioses de l'Escorial, a Vich. (Cl. Mas.)

posta amb el frontal romànic de Feneres. Després donàrem dades a l'amic Joan Carrera, escultor i dibuixant al Servei de Monuments de la Mancomunitat, i ens dibuixà la reconstrucció de la fig. 5.

Hem estat a Angustringina fa pocs dies. Feina del càrrec ens va portar a la muntanya i trobant-nos a Puigcerdà amb el nostre company fotògraf, Sr. Vidal, vàrem aprofitar l'ésser-hi a prop per a arribar-nos-hi. Cal dir que no hi anàvem massa esperançats, car havíem escrit tres lletres al reverend Sr. Rector i a cap d'elles havíem rebut resposta... i això era un mal senyal. Ja entrats a França, arribàrem a Angustringina a l'hora que començava el rufagueig, preludi de les grans nevades que de pocs dies han caigut allí dalt. Ja a la Rectoria, el reverend Sr. Rector, amb un llenguatge francès de marcada accentuació nòrdica (cosa estranya a Cerdanya), ens va dir, en mostrar-li les nostres fotografies, que efectivament, aquells objectes eren de la seva parròquia. Que el retaule havia sigut venut en temps del seu antecessor i deien que era a Viena. Que aquella venda havia ocasionat grans descontents, però que l'altar i el Crist encara hi eren, bé que no podria mostrar-nos-els, perquè no

Fig. 2 - Templet romànic del segle XII amb una imatge de la Verge, existent en l'església de Sant Climent de Tahurell, al servei del culte. (Cl. Kalixdatori del M. de la C.)

eren ni a l'església vella ni a l'església nova d'Angustringina, sinó a l'ermita de Sant Martí. «L'ermita de Sant Martí és allà dalt —afegí assenyalant l'espessura de núvols que s'ajassava pels flancs de la muntanya de Carol— i amb el temps que fa no puc pas acompanyar-vos-hi.» Evidentment, no podíem pas exigir-li tant.

«De venda —afegí— ni cal parlar-ne, ni jo ho voldria, ni l'Estat ho vol. Aquests objectes són «clases» i anyalment el delegat de la Prefectura de Perpinyà visita les nostres esglésies i constata, inventari en mà, l'existència dels objectes. Demés, l'altar és retornat al culte...»

El mal temps avençava i el bon Sr. Rector d'Angustringina tampoc semblava ben disposat a deixar-nos anar sols a visitar l'ermita. Obligar-lo a una resposta negativa, no hauria sigut prou gentil. Així, ens despedírem, mentre ens deia: «Veniu al bon temps i podreu fotografiar-lo al vostre plaer. Jo us acompanyaré a l'ermita...»

Ja el volíem esperar el bon temps i tenir la fotografia ben feta de l'altar per a publicar-la; però la redacció de rètols al Museu no té més espera, i no podem esperar el bon temps.

Per això, perquè aquells rètols haurien fet perdre a aquesta notícia el caràcter d'una novetat, la publiquem avui, sense esperar la bona fotografia, que, si a Déu plau, ja publicarem un altre dia, donant a conèixer ara aquest modest monument, pel qual sabem el que fins ara no sabien çò és: com i de quina manera anaven disposades les imatges d'escultura en l'altar romànic.

Com que això és important, tot explicant la cosa hem volgut fer-hi un xic d'història i posar-hi els noms de les persones (tots ells bons amics i companys nostres) que han intervingut en aquesta interessant troballa de l'art romànic.

JOAQUIM FOLCH I TORRES

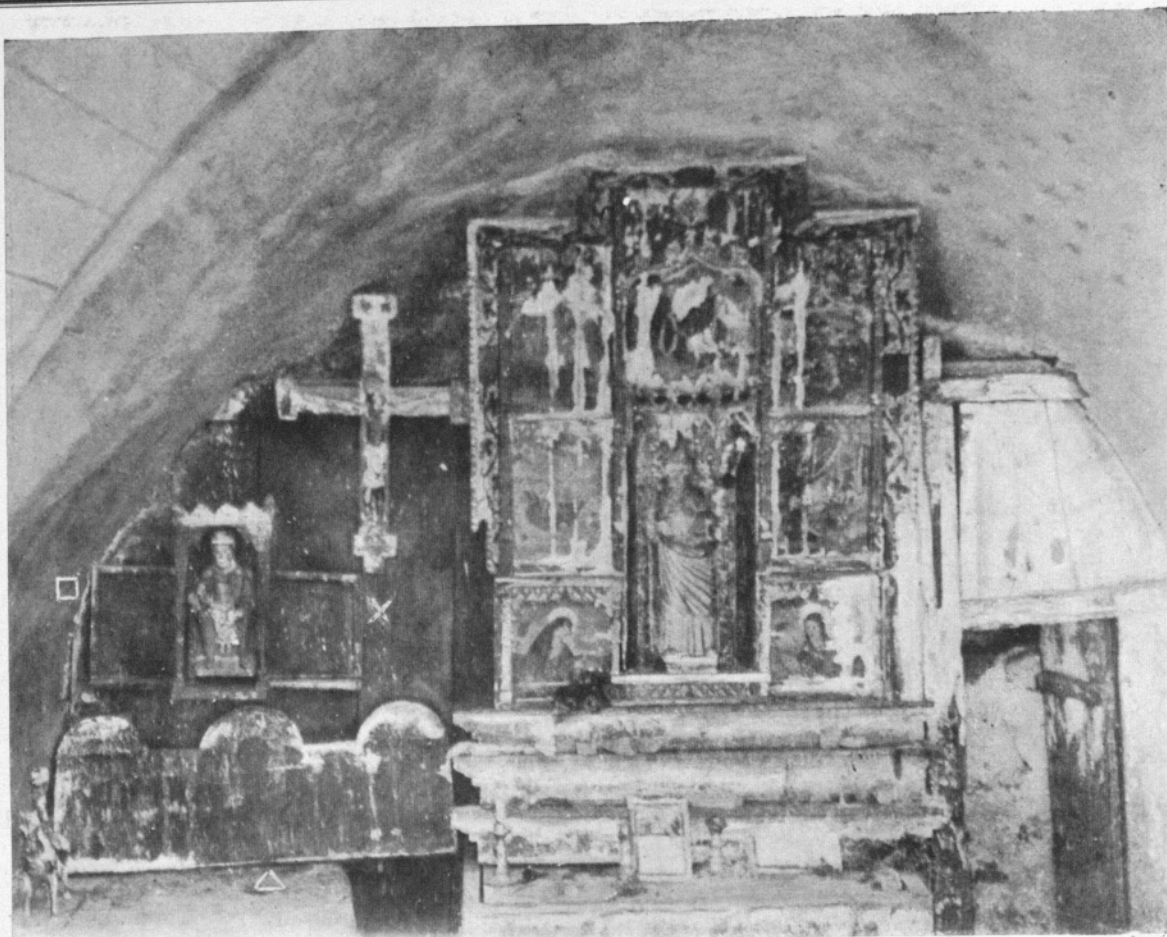

Fig. 1 - Interior de l'ermita de Sant Martí d'Angustringina, on es veuen l'altar romànic estudiant, un Crist romànic i el retaule romànic avui a la Col·lecció Amatller. (Cl. F. Guasch i Homs)

LES EXPOSICIONS

Galeria Malméd.—El pintor Ferrer (en l'anunci de l'Exposició, en el passat número, deiem erradament Pujol) exposa una sèrie de pintures que produeixen de moment una vaga impressió de desconcert. Aquesta impressió s'aferma a mesura que hom observa les produccions d'aquest temperament, on es barreja a estones el mal gust amb tocs de sublimitat apoteòsica, i a estones l'expressió d'una força de visió i d'un temperament gens vulgar i digne de la més gran atenció i respecte.

El pintor Ferrer té prou mèrits, al veure nostre, per a orientar mi-

llor la seva energia indubtable, les seves moltes i bones aptituds artístiques.

Galeria Areñas.—Exposa en aquestes Galeries el jove pintor Sáinz de la Maza. La joventut de l'artista contrasta amb l'assonada perfecció que revelen algunes de les obres exposades. En altres aquesta joventut s'hi sent ardida, dubtosa, inquieta, però furiat i proveïda del do de la pintura. De les obres exposades, excel·leixen la n.º 1, «Retrat de la meua mare», i «La Ballarina», n.º 13 del Catàleg. L'exposició assenyala la presència d'un ver pintor.

Saló d'«El Camarin».—L'Exposició d'en Iu Pasqual ha obtingut un veritable succés de venda i de crítica. El nostre artista ha aconseguit el triomf que mereixen les seves obres en aquest moment que judiquem culminant dins la seva vasta producció.

Galeria Laictanes.—L'eminent artista en Francesc Labarta ha exposat en aquestes Galeries una sèrie de paisatges interessantíssims. Dotat d'una facilitat admirable, en Labarta, en els pocs anys de conrear la pintura de cavallet, ha assolit el triomf que a molts demana una sèrie llarga d'anys d'esforç i d'estudi. La sòlida preparació d'ofici de l'artista ha fet aquest cas possible, i avui la pintura d'en Labarta és un fruit madur, maduríssim del nostre art modern.

En les mateixes Galeries exposa una sèrie d'obres de pintura el

Església romànica de Sant Martí d'Angustringina, Exterior. (Cl. F. Guasch i Homs)

jove artista en R. Duran. En algunes d'elles es revela un temperament interessant, que l'estudi assaonará sens dubte.

Saló Parés.—Al Saló Parés hi ha hagut oberta una Exposició de l'«Agrupació d'Aquarellistes de Catalunya», novena de la sèrie celebrada per aquesta entitat. El conjunt és interessant i revela en els associats un entusiasme estimable per a mantenir els prestigis d'aquesta tècnica. Exposen els següents artistes: Dionís Baixeras, Camins Reull, A. Cardunets, Josep Civil, Marcell Coll, Jaume Corominas Pvre., Miquel Farré, Fort i Galzeran, A. Fuster Banús, F. Galofre Oller, F. Galofre Surís, B. Gili Roig, Encarnació Gómez de Bosch, Pere Garro Costa, Josep Mestres Cabanes, Andreu Pastor, J. Riera Mauri, Lluís i Eduard Roig Ensenyat, P. Sabaté Jaumà, D. Soler i Gili, J. M. Tamburini, Lluís Torres Farell, J. Valls i Clusas i Joan Vila Cinca.

Hi han obres especialment notables de Baixeras, Civil, Miquel Farré, Garro i Costa, Mestres Cabanes, Pastor, Roig Ensenyat, Soler i Gili, Torres Farell, Valls Clusas i Vila Cinca.

Galeria Dalmau.—Paisatges de Jaume Mercader. Exposa aquest artista una sèrie important de paisatges. La seva pintura es va afinant, fent-se exquisida, japonitzant-se, diem. Potser aquest propòsit estil-

listic treu fondària i espontaneïtat a les obres, on la realitat, però, s'hi sent amorosivament observada. A trossos, verament inspirat, la fredor de l'estil s'en va, i trobem l'emoció pura dels bells moments d'aquest pintor delicat que és en Jaume Mercader; un assenyalat valor dins el nostre art moderníssim.

A les mateixes Galeries exposa la coneguda artista Lola Anglada. El seu art s'ha anat depurant, i ara compareix davant del públic amb obres verament reeixides i plenes d'aquella delicadesa pròpia al seu temperament. Un dia fèiem a l'artista el retret de la influència que sobre el seu art exerciren determinats mestres anglesos. Avui podem dir que per aquell camí l'artista s'ha retrobat ella mateixa.

Demés dels dibuixos exquisits que ja coneix abastament el públic, presenta algunes pintures, i, d'entre elles, tres composicions que presideixen la sala són dignes d'esment. Aquestes obres revelen que, a més d'altres aptituds, Lola Anglada té bones qualitats per al conreu de la decoració mural.

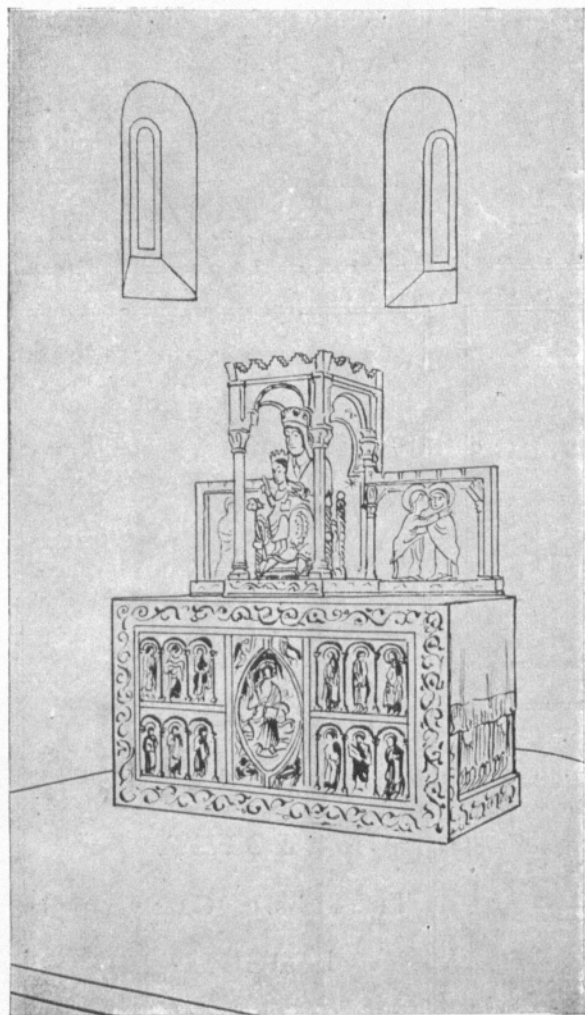

FIG. 5 - Reconstitució ideal de l'altar romànic d'Angustringa. Dibuix de Joan Carrera del S. de C. de M.

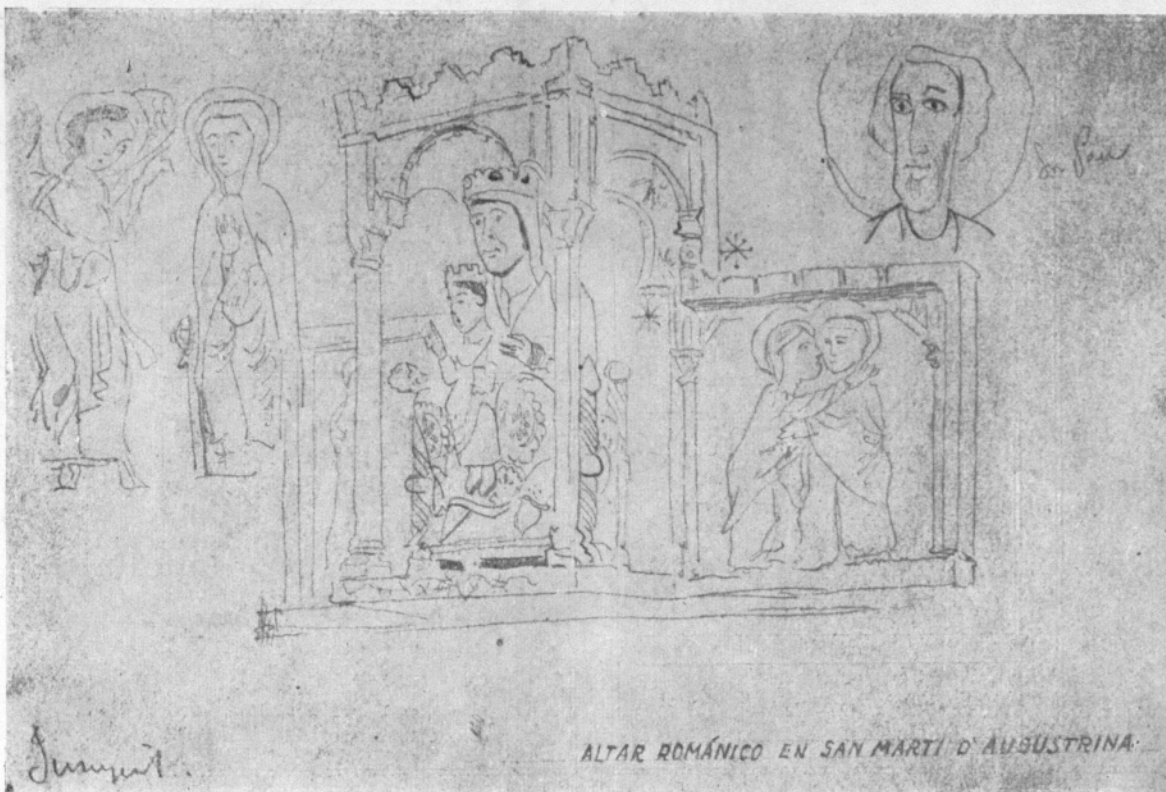

FIG. 3 - Dibuix de l'altar romànic d'Angustringa. Croquis del pintor en Sebastià Junyent (†) comunicat per Olaguer Junyent.

ALTAR ROMÁNICO EN SAN MARTI D'ANGUSTRINA.

La Pinacoteca.—S'ha celebrat al Saló de La Pinacoteca una interessant exposició de quadres antics i moderns en la qual hi figuraven algunes obres verament notables.

Es oberta, al Saló Parés, una exposició de pintures del conegut pintor en Joan Cardona. D'ella donarem compte en el número vinent.

Ramon Pitxot

Ha mort a París, on era establert des de molts anys, l'eminent pintor català en Ramon Pitxot. Fill d'una família barcelonina que ha donat noms famosos a les arts, de jove sentí la vocació de la pintura. Fou deixeble del pintor Borrell, i unit per llaços d'amistat amb en Nonell i en Can-

nals, féu un primer viatge a París. De retorn a Catalunya, amb en Russinyol, recorregué llarga temporada les terres de Mallorca i d'Andalusia. Retornat a París, s'hi establí definitivament. El nostre Museu d'Art Modern posseeix una obra d'aquest notable pintor. Darrerament el seu art ens donava belles composicions inspirades en els aplecs i processons de la gent catalana, que ell coneixia bé per les seves estades llargues a Cadaqués.

Descansi en pau l'il·lustre artista, qui fou una de les valors de la nostra pintura moderna.

Dos interessantíssims artistes ben coneguts entre la gent d'avançada, exposen també a Can Dalmau: en Francesc Camps, pintor, i n'Emili Store, joier.

F. Camps presenta obres de profunda sabor pictòrica, potser més intenses que correctes. Es pot endevinar a través d'elles, un temperament armat d'aptituds per a envestir els greus problemes que aquesta pintura de la intensitat suscita. En ella és difícil reeixir, perquè el que cerquen aquests artistes és l'expressió neta de la vida. Certament, el cas és per a posar a prova a un pintor, i cal dir que en molts casos el nostre pintor s'aguantava en el seu lloc difícil.

E. Store es diu joier, amb una gran modestia, car el nom que li escau millor és el d'artista, puix en les seves produccions hi palpiten coses que no havíem sentit palpar fins ara en les joies. Curioses composicions «cubistes», porten aquest segell de vibració interna i s'animen d'intencions i harmonies que revelen un temperament delicat i complex.

FIG. 4 - Reconstitució al Museu de Ciutadella, d'un altar romànic amb imatge escultòrica, feta a base de l'altar d'Angustringa i del temple de Taüll.

Georg Jensen
Copenhague
(DINAMARCA)

Plateria,
Cubiertos y Joyas de arte

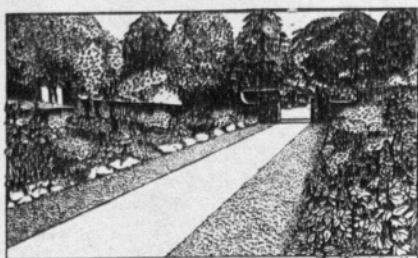
EXPOSICIÓN Y VENTA: URALITA, S. A.
PASEO DE GRACIA, 90. — BARCELONA

Carles Albesa

Successor
de
JOSEP ALBESA
: Constructor d'obres :

Grans obres
en formigó
: : armat : :

DESPATX:
Borrell, 292 Telèfon 883 H.

JARDINS PROJECTES
CONSTRUCCIÓ
DIRECCIÓ
ARTUR RIGOL
Pl. Tetuan, 18 • Barcelona • De 7 a 9 nit

TALLERS MECÀNICS DE FUSTERIA

Joan Ruiz

Successor de J. Calonja
FAÇANES • TENDES • ALTARS
DESPATXOS • MAGATZEMS, ETC., ETC.

FUSTERIA PER A EDIFICIS-PARQUETS

Roger de Flor, 141 - Passatge Tasso, 13
Telèfon: 785 S. P. BARCELONA

El més gran assortit
en

Llibres d'Art

LLIBRERIA
SUBIRANA

Porta-ferrissa, 14 Barcelona

Escultura Decorativa i Gran Decoració

Joaquim Campaña

PROJECTES I MOBLES
ANTICS I MODERNS •
TREBALLS EN GUIX
MODELS PER A BRONZE

Taller: NÀPOLS, 307 BARCELONA (G.)
(ENTRE CÒRSEGA I INDÚSTRIA)

**AGENCIA
INTERNACIONAL**
DE
WAGONES CAPITONNÉS
Y CADRES

GUARDA MUEBLES
MODERNO

Isidro Bonnevie

SERVICIOS ESPECIALES
PARA EXPOSICIONES
Y MUSEOS

Plaza Nueva, 10 • Tel. 3330 A.
BARCELONA

JOAN BUSQUETS

Casa fundada l'any 1840

MOBLES ARTÍSTICS DECORACIÓ
OBJECTES PER A PRESENT

Exposició, Despatx i Tallers:
Passeig de Gràcia, 36 - Tel. 5314 A. - Barcelona

Mobles Artístics de Roten (Jone)

Fàbrica:

Passeig de Gràcia, 115
BARCELONA

A. Badrinas

BARCELONA (G.) Taller: Neptú, 2
DR. RIZAL, 34 i 36 (PROP LA DIAGONAL)

Mobles moderns Marqueteries d'art
Fusteria fina
Decoració d'interiors Arts industrials

**LA PINACOTECA
de
GASPÀ ESMATJES**

MARCS I GRAVATS
EXPOSICIONS PERMANENTS

Corta, 644 (entre P. Gràcia i Claris). Telèfon 5045 A.
BARCELONA

Fusteria d'Obres i d'Estils
Ebenisteria • Instal·lació d'Estab-
liments Comercials i Despatxos

VÍDUA de F. CASAS

SECCIÓ DE PERSIANES
COLISSES ENROTLLABLES

Diputació, 119 i 121 Tel. H. 860
BARCELONA

**ANTIGUITATS
D'ART**

Call 28 PRAL.
(CARRER FERNANDO)
PLAÇA ST. JAUME
BARCELONA

REVESTIMENTS
DECORATIUS

DEKOR

Novíssima aplicació
de la URALITA a les
Arts Decoratives

REPRODUCCIÓ EN RESPATLLERS I
ARTESONATS DE LES TALLEES ANTIGUES
DE FUSTA EN LLURS TONS NATURALS

URALITA, S. A.

BARCELONA. PL. ANTONI LÓPEZ, 15
TELÈFONS 1644 A. - 848 A.

LLOC D'EXPOSICIÓ I VENDA:
PASSEIG DE GRÀCIA, 90 — SUCURSAL
TELÈFON 53 G.

G. Homar

Mobles
Làmpares
Decoració
Antiguitats

Canuda, 4 BARCELONA

Granell y
Enric
Número 46
Granados
Alef. A.
1637
VIDRIERES
Y GRABATS
D'ART
CRISTALLS
Y VIDRES
PLANS Y CURVATS
BARCELONA

ANTIGA CASA A. OLIVA
FUNDADA EN 1885

T. Priu Maríné

Taller de daurats • Altars • Imatges
Decoració i reproducció en pasta
d'objectes d'art antic i modern
Casa especial per a la restauració
de retaules antics

Consell de Cent, 368
(entre Bruch i Girona) Barcelona

EXPOSICIÓ

Compra i Venda d'Antiguitats

J. Valenciano

Corribia, 2, pral. (Cant. Pl. Nova)
BARCELONA

JOIER

TEL. 813-S. P. GRANVIA, 643

BARCELONA

CASA FUNDADA L'ANY 1835